

# Powstanie Wielkopolskie

<https://pw.ipn.gov.pl/pwi/form/r510196188510,NOWAK-Franciszek-Jozef.html>  
18.04.2024, 11:44

# NOWAK Francisze k Józef

## Osoba

NOWAK Franciszek Józef

## Urodzony

1880

## Zmarł

1942

## Opis

ks., twórca w Czeszewie Rady Robotniczej i Żołnierskiej, członek Powiatowej Rady Ludowej we Wrześni. Ur. 14.09.1880 r. we wsi Górczyn (od 1900 r. dzielnicy Poznania) w rodzinie właściciela domu Wawrzyńca i Weroniki z Maciejewskich. Gimnazjum ukończył 22.02. 1904 r. we Wschowie, należał do kółka tajnego Tow. Tomasza Zana. Następnie w seminariach duchownych: poznańskim i gnieźnieńskim. Święcenia kapłańskie otrzymał 9.02.1908 r.. Kolejno był wikariuszem: w Czerlejnii (dek. kostrzyński), od 6.07.1908 r. w Kórniku (dek. średzki) i od

1.10.1913 r. jako wikariusz zamiennie w Rogalinku.

1.07.1916 r. powierzono mu probostwo w Czeszewie n. Wartą (dek. miłosławski).

11.11.1918 r. utworzył w Czeszewie Radę Robotniczą i Żołnierską, natomiast 8 grudnia 1918 r. ogłosił z ambony powstanie tzw. Republiki Czeszewsko-Orzechowskiej i mobilizację parafii. Na czele tej „republiki” stanął sam, powołując 4-osobową straż bezpieczeństwa z byłych żołnierzy, którą wyposażył w broń (wg A. Ciszaka utworzył „oddział”). Zwoływał wiece, przemawiając w duchu anarchistycznym (m.in. przeciwko panom i szlachcie) i groził rabunkami, jeśli nie położą się kresu biedzie. Pomimo iż sam był członkiem Powiatowej Rady Ludowej we Wrześni, nie uznawał żadnej z powstałych wtedy władz lokalnych, jak Radę Żołniersko-Robotniczą i Radę Ludową w Miłosławiu.

Wraz z swym bratem Alojzym współtworzył na terenie pow. wrzesińskiego POW zab. prusk.. Po wybuchu powstania w Poznaniu udał się 29.12.1918 r. do Wrześni, nakazując zamalować smołą wszystkie niemieckie napisy i szyldy. Zwołał wiec ludności Wrześni w sali Ogrodu Różanego. Wezwał Polaków do tworzenia polskich oddziałów zbrojnych. Ponadto wyrażał dezaprobatę dla Rady Powiatowej i żądał rozwiązania wrzesińskiej Rady Żołniersko-Robotniczej. 30.12.1918 r. uczestniczył w posiedzeniu wrzesińskiej Rady Ludowej i uznał za błędne swoje postępowanie i wycofał poprzednie żądania. Jednakże po kilku dniach jednak zawiadomił Radę Powiatową, iż z niej występuje. Przewodniczący Rady Żołnierskiej w Miłosławiu Tadeusz Ziółkowski wysłał w końcu grudnia 1918 r. do Czeszewa oddział 10 żołnierzy z podoficerami w celu rozbrojenia straży czeszewskiej. Do rozbrojenia nie dopuścił ks. Nowak i znajdującą się wtedy na zebraniu

wzburzona miejscowa ludność, przy czym przekonał on także żołnierzy miłosławskich do pozostania w Czeszewie.

W związku z skargami na niego, m.in. ze strony Rady Ludowej wrzesińskiej, dziekan miłosławski ks. Józef Poturański w liście z 30.01.1919 r. do arcybiskupa Edmunda Dalbora określił wystąpienia jego jako demagogiczne, a poczynania bezprawne; Warto dodać, iż dzięki jego inicjatywie wielu żołnierzy i większość mężczyzn z Czeszewa wstąpiło do formującej się powstańczej kompanii miłosławskiej. W lipcu 1919 r. złożył rezygnację z beneficjum w Czeszewie. Powierzoną mu parafię w Chynowej opuścił ze względów zdrowotnych i przebywał a leczeniu w Poznaniu. Uzyskał zezwolenie władz kościelnych na przejście do duszpasterstwa wojskowego.

Uczestniczył jako starsze kapelan w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim (m.in. w okolicach Mińska i Bobrujska). Po wybuchu III powstania śląskiego, w czerwcu 1921 r. został odwołany z frontu i skierowany na Śląsk, gdzie przy Naczelnej Komendzie Wojsk Powstańczych mianowany został naczelnym kapelanem, kierującym całym duszpasterstwem wojsk powstańczych na Śląsku (podlegało mu 10 kapelanów katolickich i 1 ewangelicki). Z wojska został zdemobilizowany w sierpniu 1921 r. w stopniu mjr.. Powrócił do poznańskiej archidiecezji, gdzie otrzymał od 6.09.1921 r. w zarząd parafię w Skokach. Następnie od 1.01. 1922 r. przez 3 miesiące zarządzał parafią w Lewicach (dek. lwówecki), a od 1.04.1922 r. parafią w Kopanicy (dek. zbąszyński) i od 1.09.1930 r. w Brennie (dek. przemęcki), gdzie pozostał do 1940.

Był dobrym mówcą, m.in. w kwietniu 1925 r. na prośbę władz lokalnych wygłosił przemówienie i

odczytał rezolucję na 4-tysięcznym wiecu powiatowym w Wolsztynie w sprawie obrony granic zachodnich Polski. Próbował uczestniczyć w ówczesnym życiu politycznym. W 1931 r. popierał Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem. Należał do Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej Okręgu Poznańskiego (Ziem Zachodnich) RP.

Po wybuchu wojny w 1939 r. pozostał w Brennie. Aresztowany 28.08.1940 r. na polecenie niemieckiego sądu okręgowego w Poznaniu. Więziony: w Wolsztynie, Wronkach i Forcie VII w Poznaniu, gdzie zmarł 30.01.1942 r.

Odznaczony: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych i Śląskim Krzyżem Zasługi.

## **Bibliografia**

Z. Kościański, Franciszek Józef (1880-1942), (w:) Powstańcy wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919, t. XIV, red. B. Polak, Poznań 2017, s.118.

## **Autor wpisu**

Zdzisław Kościański